

TIJORAT BANKLARINING IQTISODIYOTDA TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17679713>

Inoyatov Sarvar Xidoyatillo o'g'li

*O'zsanoatqurilishbank ATB Risk menejment departamenti
integratsiyalashgan risk xizmati Katta menejeri*

ANNOTATSIYA: Banklarning iqtisodiyotda bajaradigan yana bir o'ziga xos xususiyatlaridan biri, bu ularning xo'jalik yurituvchi subyektlar, aholi va davlat tashkilotlari o'rtasida amalga oshiriladigan hisob – kitoblarni tashkil etishi va ularning ustidan tegishli nazorat ishlarini amalga oshirish hisoblanadi. Ma'lumki, bozor iqtisodiyoti sharoitida xo'jalik subyektlari o'rtasida har kuni bir necha yuz minglab pul o'tkazmalari amalga oshiriladi. Bularning barchasi banklar tomonidan amalga oshiriladi va tartibga solib turiladi. Shu sababli ham banklar iqtisodiyotimizning yetakchi va asosiy bo'g'ini hisoblanadi. Ushbu ilmiy maqolada tijorat banklarining iqtisodiyotda tutgan o'rni va ahamiyati haqida so'z boradi

KALIT SO'ZLAR: Iqtisodiyot, tijorat banki, o'sish, bank, taraqqiyot, operatsiya, jarayon.

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF COMMERCIAL BANKS IN THE ECONOMY

ANNOTATION: Another distinctive feature of banks in the economy is their organization of settlements between economic entities, the population and state organizations and the implementation of appropriate control over them. As is known, in a market economy, several hundred thousand money transfers are made between economic entities every day. All this is carried out and regulated by banks. Therefore, banks are considered the leading and main link in our economy. This scientific article discusses the role and significance of commercial banks in the economy

KEYWORDS: Economy, commercial bank, growth, bank, development, operation, process.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ В ЭКОНОМИКЕ

АННОТАЦИЯ: Еще одной отличительной особенностью банков в экономике является организация расчетов между хозяйствующими субъектами, населением и государственными организациями и осуществление соответствующего контроля

за ними. Как известно, в рыночной экономике ежедневно между хозяйствующими субъектами совершаются сотни тысяч денежных переводов. Все это осуществляется и регулируется банками. Поэтому банки считаются ведущим и основным звеном нашей экономики. В данной научной статье рассматриваются роль и значение коммерческих банков в экономике.

Ключевые слова: Экономика, коммерческий банк, рост, банк, развитие, функционирование, процесс.

Hozirgi davrdagi tezkor va shiddatli rivojlanish hamda iqtisodiyotdagi tub o'zgarishlar davrida raqamli iqtisodiyot va u bilan bog'liq bo'lgan bir qancha ilg'or raqamli texnologiyalar iqtisodiyotimizga kirib kelmoqda. Shu sababli aholining turmush tarzini yanada yaxshilash va osonlashtirish, kompyuterlashtirish va mamlakatimiz taraqqiyotini yanada jadallashtirish maqsadida Respublikamiz rahbariyati bir qancha qarorlarni qabul qildi va "yo'l xaritasi"ni ishlab chiqmoqda.

Bugungi kunda hammaga ma'lumki, har bir mamlakatning dunyo maydonida tutgan o'rnini iqtisodiyoti bilan bog'liq deb ayta olamiz. Mamlakat iqtisodiyotining asosiy bo'g'inini esa bank tizimi tashkil etadi. Banklarni funksiyalari, shuningdek, bajaradigan operatsiyalari va ko'rsatadigan xizmatlari ularning iqtisodiyotdagi o'rnini belgilab beradi. Banklarning iqtisodiyotdagi ro'li deganda asosiy e'tiborni ularning vujudga kelish omillari, rivojlanish jarayonlari va bajaradigan operatsiyalariga qaratish lozim. Banklarning iqtisodiyotdagi tutgan o'rnini xususida so'z ketganda ularning bajaradigan operatsiyalarni zarurligi va turlari, shuningdek, xo'jalik yurituvchi subyektlar va aholining ularga bo'lgan

ehtiyoji doirasida so'z yuritish maqsadga muvofiqdir. Bularning barchasi banklarning iqtisodiyotimizdagi tutgan o'rnini naqadar ahamiyatli ekanini bildiradi. Banklarning iqtisodiyotdagi ro'lining asosiy xususiyatlari, jamiyatdagi vaqtincha bo'sh pul mablag'larine jamg'arish asosida ularni iqtisodiyotning tegishli tarmoqlariga qayta taqsimlash namayon bo'ladi. Barchaga ma'lumki, jamiyatda faoliyat yurituvchi xo'jalik subyektlarining asosiy maqsadi iqtisodiy foyda olishga qaratilgan. Shu bilan birga, ishlab chiqarish jarayoni turli tarmoqda turlicha bo'lganligi bois, ma'lum davrda ayrim xo'jalik yurituvchi subyektlarda ishlab chiqarish jarayonini rivojlantirish uchun qo'shimcha moliyaviy mablag'larga ehtiyoj tug'lsa ayrimlarda aksincha. Iqtisodiyot tarmoqlarida ishlab chiqarish siklining turli tumanligi sababli, moliyaviy mablag'lar vaqtinchalik ishlab chiqarish jarayonidan chetlashtiriladi.

Dunyoning barcha mamlakatlarida aholining yirik qismi, davlat va davlat tashkilotlari, korporativ mijozlar va boshqa barcha tashkilotlar tijorat banklarining xizmatlaridan foydalanadilar. Iqtisodiy tamoyil va me'yoriy qonunchilikga amal qilgan

holda faoliyat ko'rsatayotgan bank tizimi iqtisodiyotning rivojlanishini va milliy valyutaning barqarorlashuvini ta'minlaydi. Albatta, bank faoliyati samaradorligi va iqtisodiy tamoyillarga amal qilishi qancha yuqori bo'lsa, u shunchalik ko'p foyda ko'radi va natijada barqaror moliya institutga aylanadi. Shuning uchun bank faoliyati samaradorligini oshirish har qanday ijtimoiy rivojlanish darajasida har bir davlatda muhim vazifa hisoblanadi. Moliyaviy institut sifatida bank faoliyati likvidlik holatini ta'minlab, risklarni kamaytirib, qo'yilma egalari va aksiyadorlarning xuquqlarini saqlagan holda yuqori daromad olishga qaratilgan faoliyatdir. O'zbekiston Respublikasi bank tizimining rivojlanish bosqichida bank faoliyati samaradorligi masalasi o'zgacha ma'no kasb etadi. Ushbu masalalarning aksariyat qismi banklarning barqaror resurs bazasiga ega bo'lishi, daromad keltiruvchi aktivlarni ko'paytirgan holda bank foydasini oshirish hamda bu orqali samaradorlikni oshirish orqali yechimga ega bo'lish mumkin. Dunyo mamlakatlarida tijorat banklarining kredit va qimmatli qogozlar portfellarining sifatini oshirish, hususan, kreditlarning daromadliligi va risk darajasi o'rtasidagi mutanosiblikni ta'minlash, yuqori likvidli va korporativ qimmatli qogozlarga yo'naltirilgan investitsiyalar o'rtasidagi optimal nisbatni ta'minlash masalalari ilmiy asosda tadqiq qilinmoqda.

Ammo, mazkur tadqiqotlarda moliyaviy risklar darajasi yuqori bo'lgan,

banklarning aktivlar portfelleri diversifikatsiya darajasi past bo'lgan sharoitda aktivlar portfelining sifatini oshirishning o'ziga xos xususiyatlari va imkoniyatlari ochib berilmaganligi tijorat banklari aktivlar portfelleri sifatini oshirish masalasini ilmiy asosda tadqiq qilish zaruriyatini yuzaga keltiradi. O'zbekistonda ham tijorat banklarining kreditlari iqtisodiyotni rivojlantirishning muhim omili sifatida qaralmoqda. "Istiqbolli investitsiya loyihalarini hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlarini kreditlashni kengaytirish makroiqtisodiy o'sish so'ratlarining barqarorligini ta'minlashning zaruriy sharti sifatida e'tirof etilgan".

"Bugungi kunda, respublikamiz tijorat banklarining qimmatli qog'ozlarga qilingan investitsiyalarining brutto aktivlar hajmidagi salmog'i atigi 1,1 foizni tashkil etadi" va ushbu ko'rsatkich banklarning qimmatli qogozlar bilan amalga oshiriladigan investitsion operatsiyalarining rivojlanmaganligidan dalolat beradi. Xalqaro bank aktivlari samaradorligidagi turli xil nomutanosibliklar halqaro bank sektoridagi inqirozga va halqaro iqtisodiy o'sishning pasayishiga olib keladi. Bu, o'z navbatida, bir qator rivojlangan mamlakatlarda ishlab chiqarishning pasayishiga, ishsizlikning o'sishiga va banklarning bankrotligiga olib keldi. Shu nuqtai nazardan, halqaro miqyosda bank tizimining mexanizmlarini o'rganish, xalqaro bank aktivlarini shakllantirish va taqsimlash tamoyillarini o'rganish dolzarb masalalardan biridir. Shu

munosabat bilan O'zbekistonning ichki moliya bozorini o'rganish shuni ko'rsatadiki, mahalliy bozor sig'imi kichik va mahalliy kapital bozori rivojlanmagan va mamlakatda hususiy sektorning spekulativ qarzlarini ta'minlash uchun faol bozor mavjud emas.

Hukumat ishtirokining yuqori darajasi, huquqni muhofaza qilish organlarida shaffoflik va tengsizlikning yoqligi tufayli bank tizimiga va mamlakatga sarmoya kiritish xavfi yuqori. Aholining harid qobiliyatining pastligi majburiyatlarni jalb qilish va bank mahsulotlarini ishlab chiqish imkoniyatlarini sezilarli darajada cheklaydi. Tijorat banklarining kredit portfelining sifatini oshirishda kreditlarning resurs ta'minoti muhim o'rin tutadi, bunda banklar kreditlari uchun resurs ta'minotining eng barqaror qismi bo'lib, muddatli depozitlar va jamg'arma omonatlari hisoblanadi.

Tijorat banklarining o'zok muddatli kreditlash amaliyotini takomillashtirishga tushkinlik qilayotgan asosiy omil bo'lib, banklarda uzoq muddatli resurslarni yetishmasligi. Banklarning investitsion kreditlar berish imkoniyatini oshirish uchun, birinchi navbatda, ularning depozit bazasining yetarliligini ta'minlash lozim. Xususan, bugungi kunda banklar

amaliyotida bank nazorati bo'yicha Bazel qo'mitasining tavsiyalari asosida stress testlari orqali bankning moliyaviy holatini baholashning ahamiyati ortib bormoqda. Ushbu usul likvidlik darajasi, operatsion faoliyat, bozor qiymati, boshqaruv va hatarlarni baholash tizimi kabi omillarning aktivlar samaradorligiga sezilarli ta'sirini aniqlashga imkon beradi.

Umuman olganda O'zbekiston bank-moliya tizimida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar iqtisodiyotimizning barqaror o'sishini ta'minlab, yuqori xalqaro reyting ko'rsatkichlariga erishish, ishbilarmonlik muhitini yanada yaxshilash hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni izchil rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etayapti.

Xulosa qilib aytganda, mamlakatimizda bank-moliya tizimini shakllantirishda shu jumladan, tijorat banklarining investitsion jozibadorligini oshirish masalalari, shuningdek, hukumat tomonidan mamlakat bank sektorini modernizatsiya qilish bo'yicha qabul qilingan bir qator oqilona qarorlar o'z taqbig'ini topmog'i lozim. Ana shundagina, banklar tijorat samaradorligini oshirish o'rta va uzoq muddatli strategiyani shakllantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullayeva Sh.Z. "Bank ishi" o'quv qo'llanma T. "Iqtisod-Moliya" 2010.-341b.
2. Qoraliyev T.M., Ortiqov U.D. "Bank resurslari va ularni boshqarish". Monografiya./ –T.: "Iqtisod-Moliya" 2009.-104b.

3. Abdullayeva Sh.Z., Omonov A.A. “Tijorat banklari kapitali va uni boshqarish”. O‘quv qo‘llanma./ –T.: “Iqtisod-Moliya” 2006.-120b.
4. Спильниченко В.К. Трансформация банковских платежных систем в экономике России // Экономический журнал. 2012. № 2 (26).
5. Izbosarov Boburjon Bahriddinovich. Raqamli iqtisodiyotda tijorat banklari likvidligini tartibga solish. 2019 yil. PhD dissertatsiya. 22-42 betlar.
6. Saidqulov Murod Hayitboy o‘g‘li. Elektron bank xizmatlarini rivojlantirish va bank ishini avtomatlashtirishning o‘ziga xos xususiyatlari. Magistr dissertatsiyasi. 2021 yil. 24-66-77- betlar.